

A lőfegyverhasználat és a fogolyszökés

„*Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.*” (A bölcshez úgy illik, hogy előbb minden egyéb eszközzel próbálkozzék, mielőtt fegyverhez nyúl.)

Terentius

A büntetés–végrehajtási szakemberek nagy örömmel vették tudomásul, hogy 1995-ben elkészült és hatályos lett a Büntetés–végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: Sztv.). A jogszabály alapvető kérdéseket rendez, ezek közül az egyik legfontosabb terület a kényszerítő eszközök alkalmazásával kapcsolatos szabályozás. Ebből a szempontból mérföldkőnek számított a törvény, mivel a kényszerítő eszközök alkalmazása során az ember olyan természetes veszélyt, elidegeníthetetlen jogai sérülnek, mint az élethez, az emberi méltósághoz, személyes szabadsághoz stb. fűződő jogok. Így ezeket a jogokat korlátozni csak a legmagasabb szintű jogszabályban: törvényben lehet. E mellett a jogalkotásról szóló törvény is – többek között – meghatározza azt, hogy törvényben kell szabályozni az állam szervezetére, működésére, az állami szervek hatáskörére vonatkozó alapvető rendelkezéseket, a büntetés–végrehajtást, a személyi szabadság korlátozását és a személyi nyilvántartást. Másfelől a Bv. kódex 20.§ (5) bekezdése is rendelkezik arról, hogy a büntetés–végrehajtási testület fegyverhasználatának szabályait külön jogszabály állapítja meg. 1995 előtt a kényszerítő eszközök alkalmazásának szabályait miniszteri utasítás tartalmazta, ami nem felelt meg a fent említett okok miatt a jogállamiság alapvető követelményeinek.

Az idő múlásával viszont a gondok egyre nagyobb arányban kezdtek a felszínre kerülni, minél többet próbáltuk a jogszabály rendelkezéseit a gyakorlati alkalmazásra átültetni, annál többször ütköztünk értelmezési problémákba.

★★★

A fogolyszökés bűncselekménye a büntetés–végrehajtás rendjét veszélyeztető súlyos események közül a leggyakrabban előforduló cselekmény, amelynek megakadályozására legvégső esetben lőfegyver is alkalmazható. Ezért döntöttünk úgy, hogy a kényszerítő eszközök alkalmazásáról szóló rendelkezések közül az egyik legveszélyesebb párosítást – a lőfegyverhasználatot és a fogolyszökést – választjuk dolgozatunk tárgyául. Célunk görcső alá venni az e területen előforduló elméleti és gyakorlati problémákat. Hangsúlyozzuk, hogy nem a kényszerítő eszközök teljes szabályozásával kívánunk foglalkozni – a téma nagy terjedelme miatt –, hanem csak azokkal az általános és speciális rendelkezésekkel, amelyek a fogolyszökés esetén bekövetkező lőfegyver használattal szorosan kapcsolatban vannak.

A törvény a lőfegyverhasználat esetei között két pontban rendelkezik arról, amikor a fogolyszökés miatt lőfegyver használható. Ezek a következők:

„Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, lőfegyver használható...

g) a fogvatartott szökésének megakadályozására,

h) a megszökött fogvatartott elfogására, amennyiben a fogvatartás oka szándékos emberölés, vagy az alábbi állam elleni, illetve emberiség elleni bűncselekmények elkövetése: az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, rombolás, kémkedés, népitás, közveszélyokozás, terrorcselekmény, légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése, továbbá, ha a lőfegyverhasználat e törvény szerinti egyéb feltételei fennállnak.” (Sztv. 22. § (3) bekezdés)

A kényszerítő eszközök alkalmazásának jogi háttere

A büntetés-végrehajtás szervezetével szemben általános követelményként fogalmazódik meg azon rend és biztonság kialakításának igénye, amely szükséges ahhoz, hogy a szervezet a törvényben meghatározott feladatait hatékonyan és eredményesen el tudja végezni. Az első megközelítésben az Európai Börtönszabályok rendelkezéseiből lehet kiindulni. Az ajánlás kinyilvánítja, hogy a szabadságtól megfosztás önmagában büntetés, ezért a börtönviszonyokat úgy kell kialakítani, hogy ne súlyosbítsák az általa kiváltott szenvedést, kivételek e tekintetben a jogos elkülönítésnek vagy a fegyelem fenntartásának szükségsszerű követelményei.

Mivel a büntetések és intézkedések végrehajtásához szükséges rend kialakítását a jogszabály a büntetés-végrehajtás feladatává teszi, rendelkezniünk kell egy olyan eszközrendszerrel, amellyel a kívánt rendet fenn le-

het tartani, illetve ha azt megbontották, vissza lehet állítani. Ez az eszközrendszer a következő:

- ösztönzés (az elérhető előnyök kilátásba helyezése),
- a rend megszegőivel szemben hátrányok kilátásba helyezése,
- közvetett kényszerítés, a kilátásba helyezett hátrányok alkalmazása, a szerzett vagy elért előnyök megvonása,
- közvetlen kényszerítő eszközök alkalmazása.

Az ajánlás mellett a Bv. kódex rendelkezik arról, hogy a szabadságvesztést a bíróság által meghatározott fokozatban – fegyházban, börtönben vagy fegyházban – és a büntetés-végrehajtási szervezet által kijelölt, lehetőleg az elítélt lakóhelyéhez legközelebb eső büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre. (Bv. kódex 24.§).

Továbbá feladatként határozza meg – többek között – a büntetés-végrehajtás számára, hogy a szabadságvesztés során biztosítani kell az elítélt őrzését, felügyeletét és ellenőrzését. Az őrzés az elítélt meghatározott helyen való tartására, életének és testi épségének megóvására, az intézet és az ahhoz tartozó létesítmények, illetve területek védelmére irányuló tevékenység, amelyet jogszabályban – Sztv. – rendszeresített fegyverrel, illetve technikai eszközökkel, vagy szolgálati kutyával látnak el. A kényszerítő eszköz tehát a rendfenntartás eszközrendszerének eleme, de mindenképpen csak a legvégső eszközként alkalmazandó, különösen igaz ez a lőfegyverre.

A lőfegyverhasználat alkalmazásának jogszabályi háttere

A bevezetőben már röviden kitértünk arra, hogy miért írja elő több jogszabály is a

büntetés-végrehajtás számára, hogy bizonyos esetekben kényszerítő eszközt, legvégső esetben lőfegyvert alkalmazzanak. A Sztv. 15. § (1) bekezdése kimondja, hogy: **A bv. szervezet hivatásos szolgálati jogviszonyban álló tagja feladatának jogszerű teljesítése során – amennyiben más intézkedés nem vezet eredményre –, az e törvényben meghatározott kényszerítő eszközök alkalmazására jogosult és köteles.**

A törvény ezen rendelkezése általános jelleggel határozza meg a kényszerítő eszközök alkalmazásának jogát és kötelezettségét. Az általános szabályok után a jogszabály részletesen rendelkezik az egyes kényszerítő eszközök alkalmazásának szabályairól, többek között a lőfegyver használatáról is: **Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, lőfegyver használható.** (Sztv. 22. § (3) bekezdés).

Ezt követően a törvény felsorolja taxatívve azokat az eseteket, amikor a lőfegyvert alkalmazni lehet. Felhívánk a figyelmet a feltételes módra, vagyis a jogszabály sehol nem mondja ki expressis verbis, hogy melyek azok az esetek, amikor a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjának kötelessége a lőfegyver használata, annak ellenére, hogy a kényszerítő eszközök alkalmazásának közös szabályaiban, általános jelleggel megfogalmazza a kötelezettséget.

Mivel a két rendelkezés egymással a speciális és az általános viszonyában áll, ebben az esetben a speciális rendelkezés leontja az általánost, így felmerülhet az az értelmezés is, hogy a személyi állomány tagja nem köteles a törvényben meghatározott feltételek fennállásakor a lőfegyvert alkalmazni, arra csak jogosult. Ezért a magunk részéről fontosnak tartanánk meghatározni azokat az eseteket, amikor konkrétan, kötelezettségként írja elő a törvény a lő-

fegyverhasználatot, mivel a büntetés-végrehajtás rendje fenntartásának érdekében erre végső esetekben szükség van.

További általános hiányosságként említjük meg azt a tényt, hogy sehol sem nyilatkoztatja ki a törvény azt – az amúgy egyértelmű alapelvet –, hogy a lőfegyverhasználat során lehetőleg kerülni kell az emberi élet kioltását. Az emberi élet, mint alkotmányos alapjog, magas értéktartalmából következik, hogy annak veszélyeztetése, illetve elvétele csak hasonlóan magas alapjog védelmének érdekében képzelhető el. Annak részletes indokolása véleményünk szerint szükségtelen, hogy a lőfegyverhasználat közvetlenül veszélyezteti az emberi életet, ezért annak alkalmazása esetén lehetőleg kerülni kell az élet kioltását. Egyébként a Sztv. hatályba lépése előtti szabályozás – 102/1989. (IK 2.) IM. utasítás – ezt az alapelvként felfogható rendelkezést tartalmazta. Az emberi élet védelme érdekében mindenképpen fontosnak tartanánk ezen hiányosság pótlását, amit természetesen törvényi szinten kellene deklarálni.

A következő probléma a kényszerítő eszközök alkalmazása során szintén általánosságként említendő meg, mivel a lőfegyverhasználatot minden esetben – így a fogolyszökésknél is – meg kell előznie bizonyos intézkedéseknek. Ezek a megelőző intézkedések kiemelten fontosak a lőfegyverhasználat esetében, mivel az eredmény akár az emberi élet kioltása is lehet. A törvény a következő megelőző intézkedéseket írja elő:

A lőfegyverhasználatot a következő sorrendben meg kell előznie

- a) felhívásnak, hogy a felhívott személy az intézkedésnek tegyen eleget,
- b) más kényszerítő eszköz alkalmazásának,

c) figyelmeztetésnek, hogy lőfegyverhasználat következik,

d) figyelmeztető lövésnek.

A lőfegyverhasználatot megelőző intézkedések részben vagy teljesen mellőzhetők, ha az eset összes körülményei miatt ezek megtételére nincs idő, és a késelelem az élet közvetlen veszélyeztetésével járna. (Sztv. 24. § (1)-(2) bekezdés)

A fent leírtakkal kapcsolatban értelmezési probléma a figyelmeztető lövés körül alakult ki, mivel az Sztv. a 22. § (2) bekezdésben meghatározza azt, hogy mi minősül lőfegyverhasználatnak, és mi nem. Lőfegyverhasználatnak csak a szándékos, személyre leadott lövés minősül. **Nem minősül lőfegyverhasználatnak a figyelmeztető lövés, továbbá a tömegosztatás, rendfenntartás céljából leadott riasztólövés.**

A szakemberek véleményét az a kérdés osztotta meg, hogy lehet-e figyelmeztető lövést leadni olyan esetekben, amikor a törvény szerinti lőfegyverhasználat lehetőségei nem állnak fenn? Mivel a fent idézett rendelkezéseket lehet úgy is értelmezni, hogy figyelmeztető lövést akkor is lehet alkalmazni, mikor a lőfegyverhasználat törvényi feltételei nem állnak fenn. Véleményünk szerint logikailag teljesen kizárt a figyelmeztető lövés alkalmazása olyan helyzetben, amikor a szándékos, személyre leadott lövésnek nincsenek meg a törvényi feltételei, vagy azt a törvény kifejezetten tiltja. Álláspontunk szerint az egyetlen logikus értelmezése a rendelkezésnek az, hogy abban az esetben, amikor a lőfegyverhasználat törvényi feltételei fennállnak, és az intézkedő a megelőző intézkedések megtételének sorrendjében eljutott a figyelmeztető lövés vagy lövések leadásáig, és ennek következményeképpen az intézkedést kiváltó személy a cselekménye folytatásától eláll, és engedelmeskedik az utasítások-

nak, az addig leadott figyelmeztető lövés a Sztv. szerint jogilag nem minősül lőfegyverhasználatnak.

Lőfegyverhasználat a fogvatartott szökésének megakadályozására

A büntetés-végrehajtás társadalmi megítélése szempontjából az egyik legmeghatározóbb szempont az, hogy egy adott időszakban hány alkalommal, és hány fogvatartott szökött meg a börtönökből. Természetesen a büntetés-végrehajtás szervezetének az egyik alapvető feladata, hogy a bíróság jogerős ítélete alapján szabadságvesztésre ítélt fogvatartottakat elkülönítsük a társadalomtól, mivel ezek az emberek, olyan magatartást tanúsítottak, amely veszélyt jelent az állampolgárok községére. Szakmai szempontból azonban a büntetés-végrehajtás feladata és célja ennél jóval több. Nem elégedhetünk meg pusztán azzal, hogy a bíróság által kiszabott ítéletben meghatározott időtartamig elzárjuk a fogvatartottat a társadalomtól.

A büntetés-végrehajtás célja ennél a követelménynél jóval messzebbre mutat, a fogvatartás ideje alatt azt kell elémünk, hogy a fogvatartott a szabadulás után be tudjon illeszkedni a társadalomba, ami magába foglalja azt is, hogy ne kövessen el újabb bűncselekményt. Ennek a célnak az eléréséhez az is hozzá tartozik, hogy a törvény által jog és kötelezettségként meghatározott kényszerítő eszközök csak a legvégső esetben, és csak a szükséges mértékig kerüljenek alkalmazásra. Különösen igaz ez a lőfegyver alkalmazására, mivel annak használata, olyan súlyos következményekkel járhat, ami semmiképpen nem lehet célja a büntetés-végrehajtásnak.

S fogolyszökésről a Btk. 245. § (1) és (2) bekezdése a következőképpen rendel-

kezik: Aki a büntetőeljárás, továbbá a szabadságvesztés végrehajtása során a hatóság őrizetéből megszökik, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A büntetés vétség miatt egy évig tartó szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés, ha az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során a részére engedélyezett büntetés félbeszakítás, eltávozás, rövidtartamú eltávozás vagy kimaradás tartamának elteltével abból a célból nem tér vissza, hogy a büntetés-végrehajtás alól kivonja magát.

Az elkövetési magatartás szempontjából szökésnek kell tekinteni minden olyan magatartást, tevékenységet, ami arra irányul, hogy az elítélt a hatóság őrizete alól időlegesen, vagy véglegesen kivonja magát, oly módon, hogy a kényszertartózkodásra kijelölt helyet engedély nélkül elhagyja. Kijelölt helynek kell tekinteni azt a helyet, amelyet az elítélt őrizetével megbízott személy az elítélt számára kijelöl, és az őrzése alatt tart, valamint a bv. intézet azon területét, melyet az arra szervezett állománnyal – biztonsági osztály állománya –, valamint biztonsági eszközök, biztonsági berendezések alkalmazásával az őrzése alatt tart.

A lőfegyverhasználat szempontjából alapvetően fontos kérdés a bűncselekmény előkészületi, kísérleti és befejezett stádiumának pontos meghatározása, és egymástól való elhatárolása.

Az előkészületi magatartás meghatározása azért fontos, mert a fogolyszökés előkészülete nem büntetendő, így csak fegyelmi felelősségrevonás a következménye, de ha már kísérleti szakba kerül az elkövetés, akkor büntetendő, sőt a bűncselekmény befejezésének megakadályozására legvégső

megoldásként – ha más intézkedés nem vezet eredményre – lőfegyver használható. A gyakorlatban viszont előfordulhat az a probléma, hogy a kísérleti szak mind időben, mind térben elhúzódik, ami a fegyverhasználat szempontjából nagyon fontos.

Kísérlet az, mikor a kívánt eredmény elmarad, azaz a kijelölt hely elhagyását az elkövető megkezdi, vagyis eltávozási szándékkal elindul, vagy zárt hely esetén az elindulást ténylegesen lehetővé tevő feltételeket biztosítja.

Az eltávozás előfeltételeinek létrehozására szolgáló szerszám megszerzése, a szerszám igénybevételével a fal megbontásának megkezdése nem büntetendő előkészületi cselekmény (BH 1990. 48, BH 1995. 550)

A fogolyszökés nem büntetendő előkészülete valósult meg, mikor a zárka ajtajából kiemelt parketta betét eltávolítása után keletkezett nyíláson át a reteszeket elhúzták ugyan, de zárka helyiséget nem hagyták el. (BH 1992. 219.)

A fogolyszökés kísérlete valósult meg, mikor a rendőrségi fogdában a terhelt az őrt – szökésének véghezvitele érdekében – súlyos testi sértést okozva bántalmazta, majd a fogda kulcsa után kutatott. (BH 1991. 460)

Visszatérve az időben és térben elhúzódó fogszökés kísérletéhez, le kell szögezni azt, hogy ezen állapot fennállása esetén is csak a legvégső esetben – ultima ratioként – lehet lőfegyvert használni a cselekmény megakadályozása érdekében. Ebben a helyzetben van nagy jelentősége a megelőző intézkedéseknek. Egy rövid példával szeretnénk ezt a helyzetet bemutatni.

Ha jóval előbb észleli az őrhelyen felállított biztonsági felügyelő a fogolyszökés cselekményének megkezdését – például észleli,

hogy az őrhelytől 150 méterre lévő elhelyezési körlet falán kötélén ereszkedik lefelé az elítélt –, annak ellenére, hogy már kísérleti szakba jutott a cselekmény, a löfegyverhasználatot megelőző intézkedéseket kell alkalmazni, valamint azonnal jelenteni a biztonsági tisztnek, aki az intézet területén és/vagy a közterületen készenlétes biztonsági felügyelőkkel és enyhébb kényszerítő eszközök alkalmazásával megakadályozhatja a fogolyszökés befejezését.

A löfegyvert csak a legvégső stádiumban lehet alkalmazni, a példánál maradva akkor, ha az intézet határát körülvevő bástyafalra vagy kerítésre megkezdte a felmásztást a fogvatartott, eddig a stádiumig meg kell kísérelni minden más enyhébb kényszerítő eszköz és figyelmeztető lövés(ek) alkalmazását.

Az állományt arra kell kioktatni, hogy löfegyver használatra – a törvényi feltételek fennállása esetén is – csak legvégső esetben kerülhet sor. A hangsúlyt a megelőzésre, a szolgálati feladatok maradéktalan ellátására, más kényszerítő eszközök alkalmazására kell helyezni. (0260/1996 OP intézkedés melléklete)

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás küszöbén állva, több általános és speciális probléma vetődik fel a löfegyverhasználat ezen pontjával kapcsolatban. Az első probléma véleményünk szerint büntető-jogpolitikai jellegű. Több nyugat-európai országban – pl. Ausztriában – a fogolyszökés nem minősül bűncselekménynek, csak fegyelmi vétségnek, amit az adott intézet igazgatója szankcionál, miután a megszökött fogvatartottat a rendőrség elfogta, és visszazállította az intézetbe. Szankcióként többféle alternatíva elképzelhető: megoldás lehet a svéd példa, ahol az intézet igazgatója bizonyos időtartammal meghosszabbíthatja a szabadságvesztés időtartamát. Természetesen itt

felvetődik az az alapvető jogi probléma, hogy szabadságvesztést csak bírósági ítélet mondhat ki.

A fogolyszökés megakadályozásánál az egyik alapvető gond a differenciálás hiánya. Több olyan intézetünk van – Tököl, Nagyfa, előzetes házak, stb. –, ahol együtt vannak elhelyezve olyan fogvatartottak, akikkel szemben nem lehet, és olyanok, akikkel szemben lehet löfegyvert használni a szökésük megakadályozására. Ez az állapot igen nagy bizonytalanságot okoz a löfegyverhasználat szempontjából.

A büntetés-végrehajtás feladata, hogy megteremtse annak a lehetőségét, hogy az őrzésben résztvevő biztonsági felügyelő egyértelműen el tudja azt dönteni, hogy az esetlegesen fogolyszökés bűncselekményét megkísérlő személy semmi esetre se lehessen olyan, akivel szemben a törvény tiltja a löfegyverhasználatot. Emellett is több olyan tényezővel kell számolnia – látási viszonyok, időjárási viszonyok, vétlen személy stb. –, amelyek megnehezítik a löfegyver törvényes alkalmazását. Véleményünk szerint: addig, amíg egy intézetben egy olyan fogvatartott is tartózkodik, akivel szemben a törvény tiltja a löfegyverhasználatot szökés megakadályozására, addig az ilyen esetekben a löfegyver alkalmazást ki kell zárnunk. Egy olyan eszköz esetében, amelynek használata akár halált is okozhat, nem lehet csak a ruházat színétől vagy fajtájától függően döntést hozni.

Szintén a differenciálatlanság problémakörébe tartozik, de már jogszabályi szinten, hogy a jelenleg hatályos rendelkezések nem tesznek különbséget a szökést megkísérlő elítéltek között az általuk elkövetett bűncselekmények társadalomra veszélyessége szempontjából. Azaz ugyanúgy használható löfegyver egy súlyos életellenes bűncselekményt – például szándékos emberölést – elkö-

vetett elítélt szökésének megakadályozására, mint egy a társadalomra kevésbé veszélyes bűncselekmény – például közlekedési bűncselekmény – elkövetése miatt elítélt személlyel szemben.

Véleményünk szerint kívánatos lenne ezen distanciát törvényi szinten deklarálni. Hogy egy fogvatartott úgy dönt: szökést kísérel meg, annak igen sok oka, összetevője lehet. Mint tudjuk: „carcer mala mansio”, azaz a börtön egy rossz hely, ahol rengeteg olyan negatív hatás éri az elítéltet, amely arra sarkalhatja, hogy onnan bármi áron, csak meneküljön.

Amint azt az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) AB határozata is tartalmazza: „... a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntető hatalom nem korlátlan, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén nem teljesen kiszolgáltatott. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alánya”. Az emberi jogok megnövekedett jelentőségére való tekintettel tehát fokozott figyelmet kell fordítani az emberi élet és méltóság megővésére.

A megszökött fogvatartott elfogása esetén történő lőfegyverhasználat

Az Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontja szerint: **Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, lőfegyver használható ...a megszökött fogvatartott elfogására, amennyiben a fogvatartás oka szándékos emberölés, vagy az alábbi állam elleni, illetve emberiség elleni bűncselekmények elkövetése: az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, rombolás, kémkedés, népirtás, közvesélyokozás, terrorcselekmény, légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy**

tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése, továbbá, ha a lőfegyverhasználat e törvény szerinti egyéb feltételei fennállnak.

A lőfegyverhasznált szempontjából alapvető jelentőséggel bír annak egyértelmű meghatározása, hogy mely esetekben tekintendő befejezettnek a fogolyszökés. Az Sztv. 22. § (3) bekezdésének g) és h) pontja – a tanulmány tárgyát képező esetek – a fegyverhasználat lehetőségei között aszerint tesz különbséget, hogy arra a szökés megakadályozása vagy a megszökött fogvatartott elfogása érdekében van szükség. Azaz addig, amíg a szökés nem válik befejezetté, a Sztv. 22. § (3) bekezdésének g) pontja alapján lehet a lőfegyvert alkalmazni, vagyis annak megakadályozására, hogy a szökevény elhagyja az őrzött területet. Viszont, ha már befejezté vált a szökés, azaz a fogvatartott elhagyta az őrzött területet, akkor az elfogására, csak abban az esetben lehet lőfegyvert alkalmazni, ha az Sztv. 22. § (3) bekezdésének h) pontjában felsorolt súlyos, a társadalomra nagymértékben veszélyes bűncselekményeket követett el.

A 0260/1996. OP intézkedéshez kiadott Módszertani útmutató többek között meghatározza azokat az eseteket, amikor a szökés már megvalósult (befejezté vált).

Befejezett a szökés, és csak a Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontja szerint alkalmazható lőfegyver:

1. Ha a fogvatartott a büntetés-végrehajtási intézetet vagy a munkahelyet körülhatároló kerítésen, bástyafalon átjutott, illetve az intézet épületéből közvetlenül a közterületre kijutott, a szökés befejezté válik a tekintet nélkül arra, hogy a lőfegyver használatával megakadályozható lenne a továbbhaladása.

2. Nyílt területen, mezőgazdasági munkavégzés során, ha a fogvatartott elhagyta a szá-

mára kijelölt területet, és az őrzött határon túljutott, befejezett a szökés. Ha a fogvatartott ellenőrzés mellett dolgozik, és elhagyja a számára kijelölt területet, a fogolyszökés megvalósult.

3. Külső munkahelyen őrzés vagy felügyelet mellett történő foglalkoztatás során a kijelölt (zárt) terület önkényes elhagyásával befejezett a szökés. Büntetés-végrehajtási intézeten kívül, polgári munkahelyen ellenőrzéssel történő foglalkoztatás esetén a munkahely engedély nélküli elhagyása nem minősül szökésnek.

4. Ha szállítás során a fogvatartott a szállító járművet engedély nélkül elhagyta, befejezett a szökés.

5. Előállítás során, ha a fogvatartott kísérőjét vagy azt az épületrészt, helyiséget ahol őrzik, engedély nélkül hagyja el, a szökés befejezett. Ez a hely lehet tárgyaló terem, előállító helyiség, folyosó, mellék-helyiség stb.

6. Ha a polgári egészségügyi intézményben őrzéssel kihelyezett fogvatartott a számára kijelölt épületrészt, helyiséget, engedély nélkül hagyja el, a szökést befejezettek kell tekinteni. Ha az egészségügyi intézményben ellenőrzéssel kihelyezett fogvatartott engedély nélkül elhagyja a számára kijelölt helyet, az nem minősül szökésnek.

Sajnos a szabályozásból az nem tűnik ki egyértelműen, hogy bizonyos helyzetekben – pl. bástyafalon keresztül történő szökés esetében – a szökést elkövető testének mekkora terjedelemben kell elhagynia az őrzött területet, azaz már az is elég, ha a testének nagyobb részével elhagyta az őrzött területet, vagy annak teljes terjedelmével el kell azt hagynia. Véleményünk szerint ebből a szempontból csak akkor tekinthető befejezettnek a szökés, ha a szökevény a testének teljes terjedelmével elhagyta az őrzött területet.

Tehát a Sztv. 22. § (3) bekezdés g) és h) pontjának alkalmazhatóságát az határozza meg, hogy a fogvatartott elhagyta-e az őrzött terület határát vagy nem.

Érdeemes azon elgondolkodni, hogy a jogalkotó miért is tette ezt a különbséget a fogolyszökés és a lőfegyverhasználattal kapcsolatban. A tanulmány első felében tárgyalt szabályozás generálisan feljogosít a lőfegyverhasználatra – kivéve a négy tiltó rendelkezést – a fogolyszökés megakadályozása érdekében. Vagyis a helyzet a következő: amíg a fogolyszökés nem jut el a befejezettség stádiumába, addig bármilyen bűncselekmény elkövetőjével szemben lehet lőfegyvert alkalmazni, de abban a pillanatban mikor már befejezetté vált a cselekmény, a törvény jelentős mértékben leszűkíti a lőfegyverhasználat lehetőségét. Mi lehet ennek az oka? Hogy lehet az, hogy addig, amíg a szökevény az őrzött területet nem hagyja el az adott fogvatartott cselekménye olyan mértékben veszélyes a társadalomra, hogy ad absurdum az életét is kioltathatjuk, csak meg ne szökjön, viszont amikor már befejezte az ugyan olyan mértékben veszélyes cselekményét, már csak a h) pontban meghatározottak fennállása esetén lehet az elfogására lőfegyvert használni?

További jelentős kérdés az Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontjának alkalmazásával, hogy mindenkivel szemben alkalmazható-e, akik a fogvatartott fogalma alá tartoznak, vagy csak azokkal szemben, akik a felsorolt bűncselekményeket bizonyítottan elkövették?

Az Sztv a 34. § b) pontjában konkrétan meghatározza, azt hogy ki tartozik a fogvatartott fogalmába: **fogvatartott: aki a szabadságelvonnással járó büntetést, intézkedést, büntetőeljárás kényszerintézkedést, az elzárást, illetve az idegen rendészeti őrizetet – az arra jogosult hatóság határozata alapján – a bv. szervnél tölti.**

Azaz: ezen megfogalmazás alapján az előzetesen letartóztatottak is ebbe a fogalomkörbe tartoznak. Ha pedig ezt a tényt elfogadjuk, akkor szinte azonnal felmerül a kérdés, mi a helyzet az előzetesen letartóztatottakkal a vizsgált h) pont alkalmazása szempontjából? A törvény azt mondja ki, hogy akkor használható lőfegyver a megszőkött fogvatartott elfogására, amennyiben **a fogva tartás oka** a h) pontban felsorolt bűncselekmények elkövetése. A rendelkezést az előzetesen letartóztatottak esetében két okból sem lehet alkalmazni. Egyfelől az előzetes letartóztatás elrendelését önmagában az elkövetett bűncselekmény nem alapozza meg, a bírósági gyakorlat többször rámutat arra, hogy önmagában a várható büntetési tétel magas mértéke nem mindig elegendő az előzetes letartóztatás elrendelésére.

Vizsgálni kell a terhelt személyi körülményeit is, amelyek a szökés, elrejtőzés motívumait csökkentik, vagy ritkábban: növelhetik. Azaz előfordulhat, hogy egy szándékos emberöléssel gyanúsított személy esetében a bíróság nem tartja szükségesnek az előzetes letartóztatás elrendelését, mert sem az elrejtőzés, sem a szökés, sem a bűnisméltés alapos gyanúja nem áll fenn. Tehát az előzetesen letartóztatott esetében a fogvatartás oka nem kizárólag az elkövetett bűncselekmény, illetve a várhatóan súlyos büntetési tétel, hanem az, hogy az eljárást le tudják vele szemben folytatni. Továbbá az is előfordulhat, hogy az előzetes letartóztatást megszüntetik az eljárás közben. Erre több indok is lehet, az eljárás alatt az alapos gyanú intenzitása változhat, a beszerzett bizonyítékok erősíthetik és gyengíthetik is azt. Ezért folyamatosan figyelemmel kell kísérni ezt a folyamatot, és amennyiben az alapos gyanú jelentős mértékben meggyengül, úgy a terhelt előzetes

letartóztatását meg kell szüntetni. Másfelől az előzetesen letartóztatottról még nem bizonyosodott be, hogy valóban ő követte-e el a bűncselekményt, azaz fennáll az ártatlanság védelme. Az ártatlanság védelme – praesumptio boni viri – alapvetően büntetőeljárás alapelve, de az Alkotmány és nemzetközi norma is tartalmazza.

A magyar törvényhozás az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdette az Emberi Jogok Európai Egyezményét, amely többek között deklarálja az ártatlanság védelmének alapelvét is: **„Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították”.**

A Magyar Köztársaság Alkotmánya 57.§ (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik: **„A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg”.**

A Büntetőeljárás törvény az Alkotmányhoz hasonlóan foglal állást ebben a kérdésben: **„Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg”.**

Látható, hogy az ártatlanság védelme alapvető elve jogrendszerünknek, viszont úgy érezzük, hogy a vizsgálatunk tárgyát képező rendelkezés sérti azt. Egyértelmű, hogy az előzetesen letartóztatottak esetében még nem bizonyított az, hogy ők követték el a bűncselekményt, viszont a jelenleg hatályos szabályozás szerint mégis lehet velük szemben lőfegyvert használni. Véleményünk szerint az ő esetükben az Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontja alapján lőfegyvert nem volna szabad alkalmazni. A gyakorlat-

ban a legtöbbször a szállítások alkalmával jelentkezik a gond. A szállítást megelőzően ún. ülésrendet kell készíteni, ahol egyértelműen fel kell tüntetni azt, hogy a megszőkött fogvatartott elfogására lehet, vagy nem lehet löfegyvert alkalmazni.

„A biztonsági felügyelőnek minden esetben rendelkeznie kell olyan okmány-nal, amelyből egyértelműen megállapítható, hogy a szolgálati feladat ellátása során megszőkött fogvatartott elfogásakor melyik fogvatartottal szemben van, és melyikkel szemben nincs helye löfegyverhasználatnak.

Ha a szolgálati feladat megkezdéséig egyértelműen nem tisztázott a fogvatartás alapjául szolgáló bűncselekmény, a löfegyverhasználat lehetőségét ki kell zárni.” (0260/1996. OP. intézkedéssel kiadott Módszertani Útmutató)

A gyakorlatban az ülésrendet a törvényi szabályozás szerint úgy készítik el, hogy az előzetesen letartóztatott esetében, ha a h) pontban felsorolt bűncselekmények valamelyikének elkövetésével gyanúsítják, a megszőkésük esetén elfogásukra lehessen löfegyvert használni. Ez a gyakorlat a fentiekben kifejtett álláspontunkból kifolyólag álláspontunk szerint nem elfogadható. Természetesen az utóbb kifejtett probléma

fennáll a tanulmány első felében vizsgált g) pont rendelkezésére is.

★★★

Tisztelt olvasó! A kényszerítő eszközök alkalmazásáról szóló törvényi szabályozásból egy igen kis – de nagyon lényeges – szeletet választottunk ki. Mint arra már a bevezetésben utaltunk: a téma terjedelme túl nagy ahhoz, hogy az azzal kapcsolatban felmerülő összes elméleti és gyakorlati kérdést egy publikáció keretében vizsgáljuk meg. Ezért szeretnénk a jövőben további tanulmányokat is készíteni a kényszerítő eszközökkel kapcsolatos témában.

A tanulmány elkészítésével kettős célunk volt. Egyfelől szerettük volna felhívni a figyelmet azokra az alapvető problémákra, amelyek a jelenleg hatályos szabályozásban, és annak gyakorlati végrehajtásában véleményünk szerint jelen vannak, és adott esetben igen súlyos gondok forrásai is lehetnek. Másfelől vitaindítónak szántuk, szeretnénk, ha az érintett témában több szakember is kifejtene a véleményét.

Sztodóla Tibor – Dr. Nádasi Béla